

De Sfinx, een litho door Edvard Munch

In 1899 drukten Petersen & Waitz in Oslo de litho met de titel *De Sfinx* of ook wel *De vrouw in drie stadia* (zie afb.). De maker was Edvard Munch, één van de weinige grote Skandinavische beeldende kunstenaars. Na een korte opleiding aan de Tekenschool in Oslo had hij zich voornamelijk autodidactisch ontwikkeld. Zijn eerste studiereis voerde hem in 1885 naar Antwerpen en Parijs en hierna volgden nog vele reizen tijdens welke hij kennis maakte met het werk van zijn tijdgenoten. Zo vestigde hij zich enige tijd in Berlijn en verbleef hij van 1895 af langdurig in Parijs. Nu kon hij zich, geïnspireerd door de nieuwe generatie peintres-graveurs (Toulouse-Lautrec, Bonnard enz.) als graficus ontwikkelen. Hij verwierf al snel een

grote bekendheid met zijn grafisch oeuvre (meer dan 700 prenten), zowel door zijn (kleuren)-litho's als door zijn houtsneden met kleur.

In de zwart-wit litho *De Sfinx* uit 1899 herhaalde Munch een reeds eerder gebruikte compositie, die hij door haar te vereenvoudigen een krachtiger expressiviteit gaf. De eerste uitbeeldingen stammen uit 1893, o.a. een schilderij met drie vrouwen en een man (Munch-museum, Oslo). De groepering van de drie vrouwen is daar reeds dezelfde als op de litho. De man heeft hij later weggelaten, zowel bij twee etsen met dit onderwerp uit 1895 als bij de litho. Hierdoor is de gehele aandacht geconcentreerd op de drie vrouwengestalten: rechts het onschuldige

jonge meisje, in het midden de ervaren, zinnelijke en uitdagende vrouw en links een donkere, nauwelijks van de achtergrond te onderscheiden figuur. Behalve de voor de hand liggende verklaringen als de leeftijden van de vrouw of drie kanten van de vrouwenziel (kinderlijke natuur, zinnelijke drift en mystieke stemming) hebben verscheidene auteurs diepere betekenissen in de voorstelling gezocht. Een aantal gaat zeer ver, waarbij problemen in Munch's karakter het uitgangspunt vormen – zoals een zwak zenuwgestel dat in 1908 tot een zware crisis leidde, een grote angst voor ziekte en dood, veroorzaakt door het vroege overlijden aan tuberculose van zijn moeder en zusje en een hiermee samenhangende vrees voor een vaste man/vrouw relatie. Zo zou hij de lichte en de donkere figuur – het leven en de dood die voor hem zo dicht bij elkaar stonden – tegenover de lust plaatsen, een voor hem centraal staand probleem. Ook kan zelfs in het haar van het meisje al een toespeling op de dood gezien worden als het in verband gezien wordt met de litho *La Mort* van Redon. Op deze voorstelling uit 1889, die Munch ongetwijfeld gekend zal hebben, is de dood gepersonifieerd door een vrouw met lange, wapperende haren. In Munch's vroege uitbeeldingen van het motief waait het haar van het meisje als een sluier naar achteren, geheel overeenkomstig Redon's *La Mort*. Op de litho uit 1899 is deze beweging overgenomen door de rivierarm achter haar hoofd.

Dat Munch in 1893 aan zijn eerste compositie met dit thema de titel *De Sfinx* gaf, sluit aan bij de symbolische kunst van deze jaren. Het symbool sfinx gaf de associatie met raadselachtigheid, ondoorgrondelijkheid en vrouwelijke sensualiteit en kwam herhaaldelijk voor in de symbolistische poëzie en bij kunstenaars als Toorop, Klimt e.a. Ook is wel gesuggereerd dat Munch beïnvloed is door Toorop's tekening *De drie bruiden* (gepubliceerd in *The Studio* van 1893), waar de echtelijke, de geestelijke en de overspelige liefde naast elkaar gezet zijn. Dat in hetzelfde jaar ook het gedicht *De drie vrouwen* van de Deense schrijver Johannes Jørgensens verscheen, bewijst wel

hoe populair dit thema was, dat Munch ondanks alle op hem afkomende invloeden en voorbeelden toch op geheel eigen wijze wist te verwerken.

IRENE M. DE GROOT